

Kvinnors och mäns vetenskapliga karriärstege – dags för ny granskning

Även om kvinnliga forskares karriärmöjligheter under det senaste decenniet har förbättrats finns fortfarande belägg för att deras meriter och förutsättningar bedöms mer styvmoderligt än männens. Därför är det angeläget att omfattningen av eventuell könsdiskriminering i den vetenskapliga karriären granskas. Likaså bör utredas om kvinnliga sökande eventuellt förbigås beroende på förutfattade meningar eller andra orsaker, t ex om de är mer anspråkslösa.

ROLF ZETTERSTRÖM
professor emeritus, Acta Paediatrica, Karolinska Universitetssjukhuset Solna
rolf.zetterstrom@actapaediatrica.se

I en debattartikel i Dagens Nyheter 1997 skrev Christina Wennerås och Agnes Wold att förutsättningen för att dåvarande Medicinska forskningsrådet skulle stödja kvinnliga forskares projekt var att de kunde styrka sin vetenskapliga kompetens med dubbelt så många publikationer som sina manliga kollegor.

Internationellt uppmärksammat

Inlägget väckte internationellt intresse. De båda författarna blev anmodade av tidskriften Nature att i dess milleniehäfte i december 2000 belysa på vad sätt kvinnliga forskare diskrimineras [1]. I denna artikel påpekade de att andelen kvinnliga nyutexaminerade svenska läkare som avser att ägna sig åt vetenskaplig verksamhet är större än motsvarande andel av männen.

Men endast ett fåtal kvinnor utnämns till innehavare av ordinarie professurer vid de medicinska fakulteterna. Denna snedfördelning påstås bero på att fakulteternas tillsättningskommittéer behandlar manliga sökande mer välvilligt än de kvinnliga. Det är också vanligt att kvinnorna inte hunnit publicera lika många artiklar som männen. Att de inte avslutat lika många forskningsprojekt som männen kan bero på att de överutnyttjas i sina forskargrupper till följd av deras stora ambition.

Eftersom kvinnorna ofta blir styvmoderligt bedömda då de söker forskningsanslag får de inte lika goda möjligheter som männen att bilda forskargrupper i egna laboratorier. Som sökande till seniora forskartjänster blir de således nedvärderade på grund av lägre produktivitet och för att ha haft färre elever än sina

manliga medsökande. Samtidigt som de omnämns välvilligt för att ha bidragit till framstående resultat tillsammans med olika seniora forskare påpekas att de inte dokumenterat någon egentlig självständighet. Wennerås och Wold anmärkte att förhållandena var desamma i Italien som i Sverige. Bland de välmeriterade forskare som stötts av det italienska forskningsrådet var andelen män som erhållit befattningar som forskningschefer dubbelt så stor som bland kvinnorna.

Aktuella läget i USA

Av en nyligen publicerad artikel i Science framgår att kvinnliga forskare fortfarande diskrimineras i USA [2]. Sålunda har samtliga nio stipendier, »Director's Pioneer Awards for Innovative Research«, som 2004 delades ut av National Institutes of Health (NIH), och som utgörs av ett årligt anslag på 500 000 USD under fem år, tilldelats manliga sökande. Stipendierna, som syftar till att göra det möjligt för dugande yngre forskare att genomföra ett framgångsrikt forskningsprojekt, söktes av 1 300 forskare av vilka 20 procent var kvinnor. Ansökningarna bedömdes av en kommitté som till 94 procent bestod av män. Efter den första gallringen kvarstod 20 sökanden, varav två kvinnor. De föll dock bort vid den slutliga behandlingen som också innefattade omfattande intervjuer.

I kommentarer till valet av de nio NIH-stipendiaterna har det framhållits att förbigåendet av samtliga kvinnliga sökande kan få en demoraliserande effekt på hela forskarsamhället i USA. Efter stipendiebeslutet granskades samtliga tillgängliga handlingar, varvid det blev tydligt att lika välmeriterade kvinnor förbigåtts av sina manliga medsökande. Ben Barrens vid Stanford-universitetet anser att den skrämmande obalansen mellan könen mer beror på brist på fantasi än på sexism. Han anser att män uppgraderas slentrianmässigt i en

hård konkurrens mellan högt kompetenta sökande.

I efterhand har stipendiebedömarna ursäktat sig med att de avsåg att tillgoda några av de kvinnliga sökande men att denna åsikt glömdes bort vid den slutliga handläggningen. Enigheten är nu stor att visad kreativitet måste väga tyngre än antalet publicerade arbeten vid bedömningen av vetenskaplig kompetens. Citeringsfrekvensen av de sökandes egna arbeten måste sättas före impactfaktorn för de tidskrifter i vilka publikationerna har tryckts.

Matematik och naturvetenskap

Det finns också flera andra belägg för att kvinnliga forskares förmåga underskattas i den akademiska världen. Sålunda har Susanna Baltscheffsky skrivit i SvD den 30 januari 2005 att rektorn för Harvard-universitetet i ett föredrag nyligen påstått att kvinnor har sämre nedärvda förutsättningar för matematik och naturvetenskaper än män. Uppenbarligen var han okunnig om att för 100 år sedan innehade Sonja Kowalevsky, som var Sveriges första kvinnliga professor, en lärostol i matematik vid Stockholms högskola. Samma rektor har också påstått att kvinnliga forskare har sämre möjligheter än män att göra sig gällande, då kvinnors alla andra plikter inte tillåter dem att ägna åttio timmar i veckan åt sitt forskningsarbete.

Kvinnliga forskare med familj och barn

Svårigheterna för kvinnliga forskare, som bildat familj med barn, att hålla

Det faktum att vetenskapsrådet år 2003 endast beviljade 20 procent av kvinnliga forskares ansökningar, men så pass mycket som 40 procent av männens, tyder knappast på att förhållandena har förbättrats.

Foto: IBL

År 2003 beviljade Vetenskapsrådet 20 procent av kvinnliga forskares ansökningar, men 40 procent av männens.

jämna steg med sina manliga kolleger har med en annan utgångspunkt diskuterats i en artikel i Science i december 2004 [3]. Neurobiologen Carla Schatz fann till sin stora sorg att hon inte längre var fertil, då hon efter en glänsande akademisk karriär nått en eftertraktad akademisk topposition. Efter att ha påpekat de olika följderna av att »välja bort barn« för att kunna hålla jämna steg med de manliga kollegorna skriver hon: »We cannot continue a culture where women are reluctant to have children during their most fertile years«.

Olika förslag till åtgärder

I syfte att förebygga livskriser hos kvinnliga forskare har flera amerikanska universitet föreslagit mer eller mindre realistiska åtgärder för att underlätta för framstående kvinnliga forskare att bli mödrar utan att därför behöva riskera att halka utför på karriärstegen [4]. Kvinnliga forskare har dock påpekat att de inte nöjer sig med till intet förpliktigande utfästelser. I första hand kräver de att deras egna forskningsmeriter inte nedvärderas, och att de bedöms lika objektivt som sina manliga konkurrenter. Forskande makar måste också ta ett gemensamt ansvar för sina barn. Om det står i en kvinnlig sökandes CV att hon har ett antal barn har det hänt att hon vid en intervju fått frågan: »How will you cope with this situation if you will be appointed.« Det skulle förvåna om den frågan någonsin ställs till en manlig sökande även om denne har många barn.

England

Även i England diskrimineras kvinnor på oklara grunder. Vid ett nyligen av-

gjort tillsättningsärende förbigicks en kvinnlig forskare, som utarbetat en genial metod för att återge den metaboliska aktiviteten i olika organ, av en manlig medsökande med motiveringen att hon inte visat tillräcklig självständighet. Eftersom hon samarbetat med flera biologer bemöttes hon vid anställningsintervjun med repliken »You are not much more than a collaborator«. Det händer också fortfarande att kvinnliga forskare förutsätts stå för allt kaffekokande och att de riskerar att betecknas som häxor om de inte åtar sig denna uppgift.

Tecken till förbättring

Vissa tecken tyder dock på att kvinnliga amerikanska forskare fått bättre möjligheter att göra karriär. Således har American Association for the Advancement of Science tilldelat Saba Valadkhan 2004 års prestigefyllda pris till en yngre framstående forskare för att ha upptäckt hur levande celler eliminerar defekt DNA [5]. Denna kvinnliga forskare, som är född i Iran, kom 1996 till Columbia-universitetet i New York, där hon genomfört sin forskarkarriär.

Utvecklingen i Sverige

Har då de svenska förhållandena förbättrats sedan slutet av 1990-talet? Det faktum att vetenskapsrådet år 2003 endast beviljade 20 procent av kvinnliga forskares ansökningar, men så pass mycket som 40 procent av männens, tyder knappast på att förhållandena har förbättrats.

Även om Vetenskapsrådet ännu inte tycks handlägga forskningsansökningar från män och kvinnor på ett jämlikt sätt, finns vissa tecken på förbättrade karriärmöjligheter för kvinnliga forskare. Såle-

des har de 20 postdoktorala stipendier med projektanslag som delades ut av Svenska Sällskapet för Medicinsk Forskning år 2003 fördelats mellan 12 kvinnor och 8 män. Stipendiaternas individuella projekt redovisas på sällskapets hemsida [6]. Det blir av stort intresse att följa de 20 stipendiaternas fortsatta forskarkarriärer. Förhoppningsvis blir könsfördelningen densamma bland dem som kommer att erhålla seniora forskarbefattningar som bland stipendiaterna.

Utredning efterlyses

Inom olika medicinska områden och särskilt inom det kliniska fältet är det synnerligen angeläget att forskningsbegåvningarna tillvaratas. Beslut om anslagstilldelningar och tjänstetillsättningar måste därför fattas utan förutfattade meningar. Det bör med det snaraste utredas i vad mån svenska forskare bedöms och graderas lika slentrianmässigt som för tio år sedan. Vetenskapsrådets handläggning av medicinska ansökningar om forskningsbidrag under åren 2003 och 2004 bör därför granskas av en fristående utländsk forskare med personlig integritet. Enligt min egen erfarenhet är manliga sökande ofta självsäkra om värdet av sina projekt under det att deras kvinnliga kollegor är mer anspråkslösa. En bedömning av förhållandet mellan vad som utlovas i ansökningarna och värdet av de erhållna resultaten är därför angelägen.

*

Potentiella bindningar eller jävsförhållanden: Inga uppgivna.

Referenser

1. Wennerås C, Wold A. A chair of one's own. Nature 2000;408:647.
2. Mervis J. Male survey of new award raises questions of bias. Science 2004;306:595.
3. Shattackarjee Y. Family matters, stopping tenure clock may not be enough. Science 2004;206:2031-3.
4. Ceck TRZ, Bond E. Managing your own lab. Science 2004;304:1717.
5. AAAS News and Notes. Valadkhan solves genetic puzzle wins 2004 young scientist award. Science 2005;307:1221.
6. www.ssmf.se